ఆ పాత పాట మధురం

రాజా

నెలనెలా..ఒక పాత సినిమాలోని పాటల సంగీత సాహిత్య విశ్లేషణ

చెంచులక్ష్మి

కొన్నాళ్ళ క్రితం పాటలకొక అస్థిత్వం ఉండేదని చెపితే - ఈనాటి తెలుగు సినీగీతాల స్వరూప స్వభావాలకు అలవాటు పడిపోయిన వారికి చాలా విచిత్రంగానే ఉంటుంది. సినిమా పేరు వినగానే పాట, పాట పల్లవి చెప్పగానే సినిమాలో సన్నివేశం గుర్తొచ్చేటంతటి పరస్పరాశ్రయ సంపూర్ణ సంబధ బాంధవ్యాలుండేవి అప్పట్లో..

తను సంగీత దర్శకత్వం వహించిన ప్రతి సినిమాలోనూ ఉన్న అన్ని పాటలూ ప్రామాణిక గీతాలుగా రూపొందేట్లు వరుసలు కూర్చే సంగీత దర్శకుడు ఎస్.రాజేశ్వరరావు. ఈ రికార్డును చాలా ఎక్కువ కాలం నిలుపుకున్న ఆయన స్వరపరచిన మరో సంగీత భరిత చిత్రం చెంచులక్ష్మి. 1958లో విడుదలైన ఈ చిత్రానికి దర్శకుడు బి.ఎ సుబ్బారావు. అటు పౌరాణికం మీదా, ఇటు జానపదం మీదా ఆయనకు మంచి పట్టు ఉండేది. అందుకే 'చెంచులక్ష్మి' చి త్రంలోనూ, పాటలలోనూ ఆ రెండు ధోరణులూ కనిపిస్తాయి. చెంచులక్ష్మి చిత్రంలోని పాటలను సముద్రాల, సదాశివబ్రహ్మం, ఆరుద్ర, కొసరాజు రాశారు. కథతో పాటలకు 'రాగస్వామ్యం' ఉన్న రోజుల్లోనే వచ్చిన బి.ఏ.యస్ వారి 'చెంచులక్ష్మి'లోని పాటలలో ఓ అయిదు ఈ నెలలో...

నీలగగన ఘనశ్యామా! ఘనశ్యామా దేవా
నీల గగన ఘనశ్యామా!
హాని కలిగితే - అవతారాలను
పూని, బ్రోచునదీ - నీవేకావా ||నీలగగన||
చదువులు హరించి - అసురం దేగిన
జలచరమైతివి - ఆగమరూపా
వేద నిధులనే - విధాత కొసగిన
ఆదిదేవుడవు - నీవే కావా ||నీలగగన||

కడలి మధించగ - కదిలే నగమును
వెడలి కూర్మమై - వీపున మోసి
అతివ రూపమున - అమృతము గాచిన
ఆదిదేవుడవు నీవే కావా ||నీలగగన||
సుజనుల కోసము - ఎపుడే వేషము
ధరియించెదవో - తెలియగ నేరము ||సుజనుల||
పెండ్లి కొడుకువై - వెడలినాడవు
ఎందులకొరకో - హే జగదీశా ||నీలగగన||

ఆరుద్ర రాసిన ఈ పాటను ఘంటసాల పాడగా నారద పాత్రధారి రేలంగి అభినయించారు చెంచులక్ష్మి కథను నరసింహావతారానికి అనుగుణంగా మలచుకున్న తీరుకి వెన్నుదన్నుగా నిలిచే విధంగా రాయబడిన పాట ఇది. శ్రీ మహావిష్ణువు నృసింహావతారాన్ని దాల్చి హిరణ్య కశిపుని సంహరించిన తరువాత ఆ ఉగ్రరూపంలోని రౌద్రాన్ని ఉపశమింపజేయడానికి లక్ష్మీ కళలున్న ఓ

స్త్రీ మూర్తి కావాలి. ఆ లక్ష్మీ కళలు శ్రీ మహాలక్ష్మివే అయితే!? మహాలక్ష్మికి తల్లిదండ్రులైన సముద్రరాజు దంపతులకు ఈ లక్ష్మీ కళలున్న స్త్రీ మూర్తి కూడా జన్మిస్తే? అలా జనించడానికి ఆ సముద్రరాజు దంపతులకు ఓ శాపం, ఈ లక్ష్మిదేవికి తనలోని కళారూపాన్ని వేరుగా ఉంచవలసిన పరిస్థితి. వీటికి ఓ కథ. ఆ కథకు ఒక నాంది. వీటన్నిటినీ దృష్టిలో పెట్టుకుని చూస్తే ఈ పాటను ఆరుద్ర ఎంత అర్థవంతంగా రాశారో అర్థమవుతుంది. దొరికితే చెంచులక్ష్మి సీడీని సంపాదించి మొత్తం సినిమాను చూసి - రివైండ్ చేసుకుని ప్రారంభంలో వచ్చే ఈ పాటను మళ్ళీ వింటూ చూస్తే పాట సాహిత్యంలో కవి హృదయం స్పష్టంగా గోచరిస్తుంది. ఈ పాటకు బేహార్ రాగం ఆధారం. ఈ సందర్భంగా మరో విశేషాన్నిక్కడ ప్రస్తావించుకోవలసిన అవసరం ఉంది. అది ఈ చిత్రం విడుదలయిన తొమ్మిదేళ్ళకి చెంచులక్ష్మి ఉదంతం లేకుండా కేవలం ప్రహ్లాద చరిత్ర వరకు తీసుకుని నిర్మించబడిన 'భక్తప్రహ్లాద' (ఏవియం వారిది) సినిమాలో నారదుడు పాడే.. వరమొసగే వనమాలీ నా వాంఛితమ్ము నెరవేరెనుగా.. అనే పాటకి యస్. రాజేశ్వరరావు తిరిగి బేహాగ్ రాగాన్నే ఉపయోగించటమే!

ఆనందమాయె అలివేణి ||2||
అరుదెంచినావా అందాల దేవి ||ఆనంద||
అనువైన వేళ అనురాగశోభ
హరిప్రేమ పూజ నా భాగ్యమాయె
అలనాటి నోము కలనేడు పండె
అరుదైన హాయి నాలోన నిండె
ఆనందమాయె అసమాన తేజా
అపురూపమైనా అందాల దేవా ||ఆనంద||

సొగసైన రూపె సోలించు చూపె
సగమైన కనుల సంతోషమిడులే
నగుమోము పైన నడయాడు కళలే
అగుపించగానే మగువను నాలో ||ఆనంద||
ఎనలేని స్వామి నిను చేరబోతే
నునులేత ప్రేమ ననుసాగ నీదే
తనువేమో నీకై తపియించు నిలిచి
మనసేమో నీలో మునుపె కలిసె ||ఆనంద||

ఈ పాటను ఘంటసాల, జిక్కి గానం చేశారు. అక్కినేని, అంజలీదేవి అభినయించారు. జయజయావంతి రాగాన్ని ఆధారంగా చేసుకుని మలచిన ఈ పాటలోగల ఆలాపనలు, గమకాలు అన్నీ మంద్రంలోనూ, మధ్యమంలోనూ ఉండడం, అవన్నీ రక్తికట్టేలా ఉండడం.. ప్రత్యేకంగా చెప్పుకోవాలి. గాత్రంపై గాయకునికి ఉండవలసిన సమన్వయ లక్షణాన్ని సాధించడానికి ఏం చేయాలో ఈ పాట సాధన చేస్తే అవగతమవుతుంది. పాటకు ముందు వచ్చే ఆలాపన, సొగసైన రూపె అనే చరణం అందుకు సాక్ష్యంగా నిలుస్తాయి. ఇదే జయజయవంతి రాగంలో రాజేశ్వరరావు స్వరపరిచిన మరొక పాట 'డాక్టర్ చక్రవర్తి'లోని 'మనసున మనసై', ఈ 'ఆనందమాయ్ అలినీలవేణి' పాటలోని 'సొగసైన రూపె' అనే చరణం మొదలవడానికి ముందు వచ్చే ఇంటర్ లూడ్‌ని బాగా మనసుకి పట్టించేసుకుని ఆలాపించుకుంటూ పోతే 'మనసున మనసై' పాటకి మన మనసు చేరుకుంటుంది. ఈ 'మనసున మనసై' పాటలో 'చెలిమియె కరువై' అనే చరణానికి ముందు వచ్చే ఇంటర్ లూడ్‌ని గమనిస్తే 'ఇది - ఆనందమాయే అలినీలవేణి - పాటకు కూడా అమరుతుంది కదా' అని అనిపిస్తుంది. ఈ అనుభూతులన్నిటికీ ప్రధాన కారణం రెండు పాటలూ ఒకే రాగంపై ఆధారపడినవి కావడమే! ఇక సాహిత్యపరంగా చూసుకుంటే సోలించు చూపు, ఎనలేని స్వామి వంటి పదప్రయోగాలు గమనించతగ్గవి. ఈ పాటకు రచన ఆరుద్ర.

"ఈ పాటకి సంబంధించి ఇంకో విశేషం ఉంది. చెంచులక్ష్మి సినిమాని మొదట అక్కినేని, భానుమతి కాంబినేషన్‌లో తీద్దామనుకున్నారు. ఈ 'ఆనందమాయే అలి నీలవేణీ' పాటని వాళ్ళిద్దరి మీదా చిత్రీకరించారు కూడా. తర్వాత ఏం జరిగిందో ఏమో

గానీ భానుమతి ఆ చిత్రం నుండి తప్పుకున్నారు. ఈ రోజుల్లోలాగా ప్రతి విషయానికీ పత్రికలకెక్కే సంస్కృతి ఆ రోజుల్లో లేదు కనుక కారణాలు ఈనాటికీ బైటికి రాలేదు. (అక్కినేని వారితో మా టీవీ కోసం 'గుర్తుకొస్తున్నాయి' టెలీ సీరియల్ 74 ఎపిసోడ్‌లు చేశాను కనుక ఆ అనుబంధంతో వారిని కూడా అడిగాను. "అది వారికి సంబందించిన విషయం. నా పని యాక్ట్ చెయ్యడం వరకే. ఇలాటి వాటిలో నేను కల్పించుకోను" అని అన్నారాయన).

ఈ చిత్ర నిర్మాత, దర్శకుడు బి.ఏ.సుబ్బారావుగారికి అంజలీదేవి, ఆదినారాయణరావు దంపతులతో 'పల్లెటూరి పిల్ల' సినిమా నుంచి మంచి రిలేషన్స్ ఉండడంతో హీరోయిన్‌గా అంజలీదేవి ఈ చిత్రంలో ప్రవేశించారు.

అంజలీదేవితో చిత్రీకరించిన ఆనందమాయే అలినీలవేణి పాటలోని స్టిల్

ఈ ఎపిసోడ్‌కి మరో ఉపకథ ఏమిటంటే జగపతి వారి 'అంతస్తులు' సినిమాలో భానుమతి నటించారు. ఆ చిత్రంలోని 'దులపర బుల్లోడా' పాట చిత్రీకరణకి ముందు రోజు రాత్రి ఆవిడ రూములోకి ఓ ఎలుక దూరి భానుమతిగారి కాలు కొరికింది. అయినా మర్నాడు అదేమీ లెక్క చేయకుండా ఆ పాటలో ఆవిడ నటించారు. ఆ తర్వాత కాలికి కట్టు కట్టుకుంటూ ఉంటే 'అదేమిటి?' అని అడిగిన వారితో "నిన్న రాత్రి ఓ చుంచులక్ష్మి నాకాలు కొరికింది" అన్నారు కారణాలు బైటికి తెలియని ఆనాటి సంఘటనను గుర్తుపెట్టుకుని. (ఎలుకను చుంచు అని అంటారని వేరే చెప్పక్కర్లేదనుకుంటా). కారణాలు బైటికి రాకపోయినా 'చెంచులక్ష్మి'లో భానుమతి, అక్కినేని నటించిన 'ఆనందమాయే అలినీలవేణీ' పాటకు సంబందించిన స్టిల్ మాత్రం బైటకి వచ్చేసింది. అది ఇదే

చిన్న చెంచులక్ష్మి: చెయ్యి చెయ్యి కలుపుదాం ||2|| - చిందులేసి కులుకుదాం
చిట్టిపొట్టి పిల్లలార - చుట్టీ చుట్టీ తిరుగుదాం
బృందం: చెయ్యి చెయ్యి కలుపుదాం ||2|| - చిందులేసి కులుకుదాం
చిట్టిపొట్టి పిల్లలార - చుట్టీ చుట్టీ తిరుగుదాం
చెంచులక్ష్మి: ఓ..
అల్లిబిల్లిలాడదాం - అంగలేసి దూకుదాం
గున్నమావి చెట్టునీడ - గుంపు గూడదాం
బృందం: గుంపుగూడదాం. ||చెయ్యి చెయ్యి||
పెద్ద చెంచులక్ష్మి: దాగుడు మూతాటంట సాగిరండమ్మా
పిల్లివచ్చె ఎలుక హూత్ - చూడండమ్మా!
పైన పోయె చిలుకలూ ||2|| పావురాయి జంటలూ
మీకు మాకు దీటైన - వాట పందలూ.
బృందం: మనకు వాట పందాలూ చెయ్యి చెయ్యి
చెంచులక్ష్మి: చిక్కు చిక్కు చెమ్మచెక్క చేరరండమ్మా ||2||
చారడేసి మొగ్గలంట - ఏరండమ్మా
వయ్యారి జాణలు ||2|| - వగలాడి చానలు
ఓడిపోతె మీకంత - ఆరుగుంజిళ్ళూ ||చెయ్యి చెయ్యి||

జిక్కి ప్రధాన గాయనిగా సాగే ఈపాటకి అంజలీదేవి ముఖ్య నటి, వాట పందాలు, చిక్కు చిక్కు చెమ్మచెక్కలాంటి పదప్రయోగాలు ఈపాట రచన కొసరాజు అని చెప్పకనే చెబుతాయి. ఈ పాటలో చెంచులక్ష్మి కౌమార ప్రాయం నుండి యవ్వన దశకు వచ్చినట్టుగా చూపిస్తారు. అలా మారినట్టు చూపించడానికి చెట్టు వెనక్కి కుడివైపు నుండి చిన్న చెంచులక్ష్మి వెళ్ళడం, చెట్టుకి ఎడం వైపు

నుంచి పెద్ద చెంచులక్ష్మి రావడం.. అలా వచ్చిన వెంటనే మొదలైన ఓ చిన్న ఆలాపన ఇవన్నీ శాంతారాం నిర్మించిన 'నవరంగ్' సినిమాలో 'అరెజారెహాపీ' అనే పాటలో హీరోయిన్ సంధ్య చెట్టు వెనకకి వెళ్ళి అటు మగవేషంతో వచ్చి ఇటు తిరిగి స్త్రీగా రావటం ... ఆ పాటలోని ఆలాపనను గుర్తుకు తెస్తాయి. నిజానికి చెంచులక్ష్మి 1958లోనూ నవరంగ్ 1959లోనూ విడుదలయ్యాయి. రెప్పపాటు కాలంలో మిస్సయిపోయే ఈ పోలిక ఎలా సంభవించింది?! మేధావుల ఆలోచనా ధోరణి ఒకేలా ఉండడానికి ఆస్కారం ఉందనుకోవచ్చా? అప్పటి రోజుల్లోని కొంతమంది పరిశీలకులు మాత్రమే వీటికి సరియైన సమాధానం

పాలకడలిపై శేషతల్పమున
పవళించేవా దేవా
పాలకడలిపై శేషతల్పమున
పవళించేవా దేవా
బాలుని నను దయపాలించుటకై
కనుపించేవ మహానుభావా
బాలుని నను దయపాలించుటకై
కనిపించేవ మహానుభావా ||పాల||

అలకలు అల్లలనాడుచు ముసరగ ||అల||
నెలనవ్వులు తుకించే మోము ||నెల||
తెలికన్నుల కరుణారస సృష్టి ||తెలి||
తిలకించిన మై పులకించె స్వామి ||పాల||
ఆదిలక్ష్మి నీ పాదములొత్తగ
వేద మంత్రములు విరించి చదువు ||ఆది||
నారదాది ముని ముఖ్యులు చేరి.. ||నార||
మోదమలర నిను గానము సేయగ ||పాల||

'పాలకడలిపై శేషతల్పమున' పాట యమన్ రాగానికి చక్కని ఉదాహరణ. యమన్ రాగంలో రాజేశ్వరరావుకి ఒక ప్రత్యేకమైన ముద్ర ఉంది. ఆ ముద్రను స్పష్టంగా పట్టి ఇచ్చే పాట ఇది. సుశీల హిట్స్‌లో ముందు వరుసలో ఉంచదగ్గ ఈ పాటను - తన చిన్నతనంలో ఎప్పుడూ పాడేవాడినని, తన కంఠాన్ని తాను ఓ టేప్‌రికార్డర్‌లో మొదటిసారిగా విన్నది ఈ పాటతోనేనని ఎస్పీ.బాలసుబ్రహ్మణ్యం చాలా సభలలో చెప్పేవారు. అంతేకాదు అనుపల్లవిలో 'బాలునినను దయ పాలించుటకై' అనే వాక్యాన్ని తనకు అన్వయించుకుంటూ సుశీలను, ఎస్ రాజేశ్వరరావును కీర్తించేవారు. సుశీల ప్రాణ ప్రతిష్ఠ చేసి పాడిన ఈ పాటలో 'ఆదిలక్ష్మి నీ పాదములొత్తగ' దగ్గర ఆమె చూపిన గళ విన్యాసం మరపురానిది. తులకించే మోము, తెలికన్నుల కరుణారస వృష్టి, మై పులకించే స్వామి వంటి వాక్యాలు సాహిత్యపరంగా మన పదసంపదను చూసి మురిసిపోదగ్గవి. ఈ పాటకు రచన సదాశివబ్రహ్మం. జాతీయ స్థాయిలో నటిగా గుర్తింపు పొందిన నటి రేఖ తల్లి పుష్పవల్లి ఈ చిత్రంలో లీలావతి పాత్ర ధరించింది. ఆమె కుమారుడు బాబ్జీ ఈ చిత్రంలో ప్రహ్లాదుని పాత్రను ధరించాడు. ఈ పాటకు అభినయం అతనిదే!

శ్రీనాధుని పద సరసిజ భజనే
ఈ నర జన్మము కనినా ఫలం
ఈ నర జన్మము కనినా ఫలం ||శ్రీనాధుని||
నారాయణుని నామ స్మరణయె
నారాయణుని నామ స్మరణయె
మాయని తీయని విద్యాఫలం

నారాయణా యని నోరారా పిలువా
నారాయణా యని నోరారా పిలువా
కనుదోయి వెలసి ఆడేను కలసి
కనుదోయి వెలసి ఆడేను కలసి
శ్రీహరికి సరి దైవమిక లేరు
మన తల్లిదండ్రి గురువమ్మ
దైవమ్ము హరియే ||శ్రీనాధుని||
నారాయణా హరినారాయణా

సుశీల పాడిన ఈ పాటను ప్రహ్లాద పాత్రధారి బాబ్జీ, సహచర శిష్య బృందంగా నటించిన కొందరు ఉపపాత్రధారులైన బాలురు అభినయించారు. సింధు భైరవి రాగం గురించి తెలుసుకోవాలన్నా, ఆ రాగాన్ని జీవస్వరాలతో సహా స్వంతం చేసుకోవాలన్నా ఈ పాటను సాధన చేస్తే చాలు. పి.సుశీల అనర్గళ గళం అప్రతిహతంగా కొన్ని దశాబ్దాల పాటు కొనసాగడానికి కారణం ఒక విధంగా చెంచులక్ష్మి వంటి చిత్రాలలోని పాటలు, పద్యాలే..! ఆ విషయాన్ని నిరూపించే పాటలలో ఇదొకటి.

చెంచులక్ష్మిలోని పాటలు, పద్యాలు ఎన్నిసార్లు విన్నా, ఎంత ఆస్వాదించినా, ఎంత మందితో పంచుకున్నా ఇంకా ఎంతో కొంత మిగిలిపోయి ఉందేమోనని అనిపిస్తూ ఉంటుంది. అందుకే ఆ చిత్రంలోని మరికొన్ని పాటలు, పద్యాలు గురించి వచ్చే నెలలో.

ఆ నాటినుంచీ ఈ నాటి వరకూ వచ్చిన, వస్తున్న సినిమాల్లోని పాటల సాహిత్యం గురించీ, సంగీతం గురించీ సాధికారకంగా, సవివరంగా, సరళంగా, సమగ్రంగా విశ్లేషించగల ఒకే ఒక్క సీనియర్ మోస్ట్ జర్నలిస్ట్ రాజా. 'కౌముది' పాఠకులకోసం ఆయన వ్యాసాలని నెలకొకటి అందిస్తున్నాం. ఒక్కసారి నిన్నటి తరం పాటల్ని నెమరు వేసుకుందాం.. ఆ నాటి మధుర స్వరాలని మరోసారి గుర్తు తెచ్చుకుందాం.

ఇ-మెయిల్ ఎడ్రసు: raja.musicologist@gmail.com *బ్లాగు:* ***http://musicologistraja.blogspot.com/***

Click here to share your comments on this article.